

Algade 9 gør Aalborg ældre

AF CHRISTIAN VRÆNGMOSE JENSEN OG STIG BERGMANN MØLLER

I 2007-2008 udgravedes en stor del af grunden Algade 9 i det centrale Aalborg. En del af udgravningsresultaterne er allerede omtalt i museets årsberetninger for 2007 og 2008. Konserveringsarbejdet med de mange fund er endnu i gang, hvilket betyder, at der stadig dukker overraskelser op, når diverse lag af korrosion og urenheder bliver fjernet. I det følgende skal gives eksempler på de mest interessante af slagsen. Desuden præsenteres de ^{14}C -dateringer, der indtil videre er foretaget. Det drejer sig om ti prøver, der alle stammer fra udgravningens ældste afdeling, hvilket vil sige grubehuse, en bred grøft og de ældste regulære beboelseshuse med tilhørende hegn. Som det blev nævnt ved omtalen af denne ældste del i årsberetningen fra 2008, håbedes der på, at ^{14}C -dateringerne især kunne præcisere dateringen af den brede grøft. Som det vil fremgå, er dateringen af denne desværre stadig vanskelig. Til gengæld har grubehusene givet mere entydige dateringer, der oven i købet er overraskende gamle og dermed vigtige for dateringen af byens oprindelse. ^{14}C -dateringerne fra de ældste huse og hegn har i overvejende grad bekræftet de formodede aldre.

Fine metalfund

Med hensyn til genstandsfundene, skal det først dreje sig om et ret usædvanligt vægtlod, der er formet som en lav cylinder med en ornamenteret overside. Det er fremstillet af to forskellige metaller. Den ornamenterede overdel er lavet af en bronzelignende legering, mens bagsiden er lavet af et gråt metal, der sandsynligvis er en blytinlegering. Centralt i den ornamenterede overdel er en cirkulær indfatning, der desværre er tom. Omkring den tomme indfatning løber et slyngværksmotiv, der er komponeret af fem identiske løkker. Loddet er sandsynligvis fremstillet i England eller Irland engang i 800-900-tallet. I Aalborg er det dog først havnet i jorden i første halvdel af 1000-tallet. Det blev fundet i jorden med tilknytning til undersøgelsens ældste regulære huse og vidner om det handelsmiljø, der må have eksisteret i forbindelse med disse i begyndelsen af 1000-tallet. Loddet har formentlig været brugt ved afvejning af sølv i forbindelse med handler. Handlen i 1000-tallet er også repræsenteret ved møntfund, som allerede omtalt i museets årsberetning fra 2008. Siden er endnu en mønt fra 1000-tallet kommet til, således at det totale antal mønter fra 1000-tallet nu er otte. Den sidste er formentlig fra Svend Estridsen (1047-74), men mangler dog endnu den endelige identifikation på Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

Ligeledes blandt metalgenstandene er der fremkommet to eksempler på de såkaldte fibler, der med en nål på bagsiden har siddet som et smykke på klædedragten. Den ældste er havnet i jorden om-

Ornamenteret vægtlod, der sandsynligvis er fremstillet i England eller Irland i 800-900-tallet. Vægt: 18,5 g. Diameter: 2,5 cm.

*Hjulførmønt skivefibula
med central indfatning af
grønt glas fra 1000-tallets
første halvdel.
Diameter: 2,2 cm.*

*Møntfibula af mønt fra
Erik Emune (1134-1137).*

trent samtidigt med vægtloddet, hvilket altså vil sige i første halvdel af 1000-tallet. Det drejer sig om en cirkulær, hjulførmønt skivefibula med seks små gennembrydninger omkring en central indfatning. Fiblen er lavet af en bronzelignende legering, mens den centrale indfatning er af grønligt glas. Dette centrale element minder en del om det ovennævnte vægtlod og viser måske, hvorledes det oprindeligt har været udformet. Fiblens fremstillingssted skal dog ikke findes mod vest, men mere sandsynligt mod syd, i det tyske område, hvis der da ikke er tale om et lokalt fremstillet smykke. Inden for det danske område er der fundet mere end 20 eksemplarer af typen, hvoraf langt størsteparten i Nordjylland og især omkring Limfjorden. Senest har private detektorbrugere i Thy fundet to eksemplarer, der udviser stor lighed med fundet fra Algade.

Den anden fibula fra Algade er en såkaldt møntfibula, der, som navnet antyder, er en mønt, som er omdannet til en fibula. På møntens ene side er der påloddet en nål med holder. Den anvendte mønt er i dette tilfælde formentlig en Erik Emune (1134-1137), der menes at være slået i Roskilde. Den endelige identifikation mangler dog efter den afsluttende konservering at blive foretaget på Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Den pågældende mønttype kendes i 195 eksemplarer fra en møntskat, der blev fundet i midten af 1800-tallet på Haraldsborg voldsted ved Roskilde. Siden er der indtil 1980'erne kun fundet yderligere to eksemplarer, hvoraf det ene måske er en samtidig forfalskning. Også de er fundet på Sjælland. Mønten fra Algade 9 er således et sjældent fund og måske det første jyske eksemplar af denne Roskilde-udmøntning. Omdannelsen af mønter til amuletter kendes især fra fund af mønter, der er blevet forsynet med en øsken til ophængning omkring halsen. Det formodes, at det er mønternes korsmotiv, der har været årsagen til deres anvendelse som amuletter. Ved møntfibulaen fra Algade er det da også netop dette motiv, der er anvendt som forside.

Et ældre Aalborg

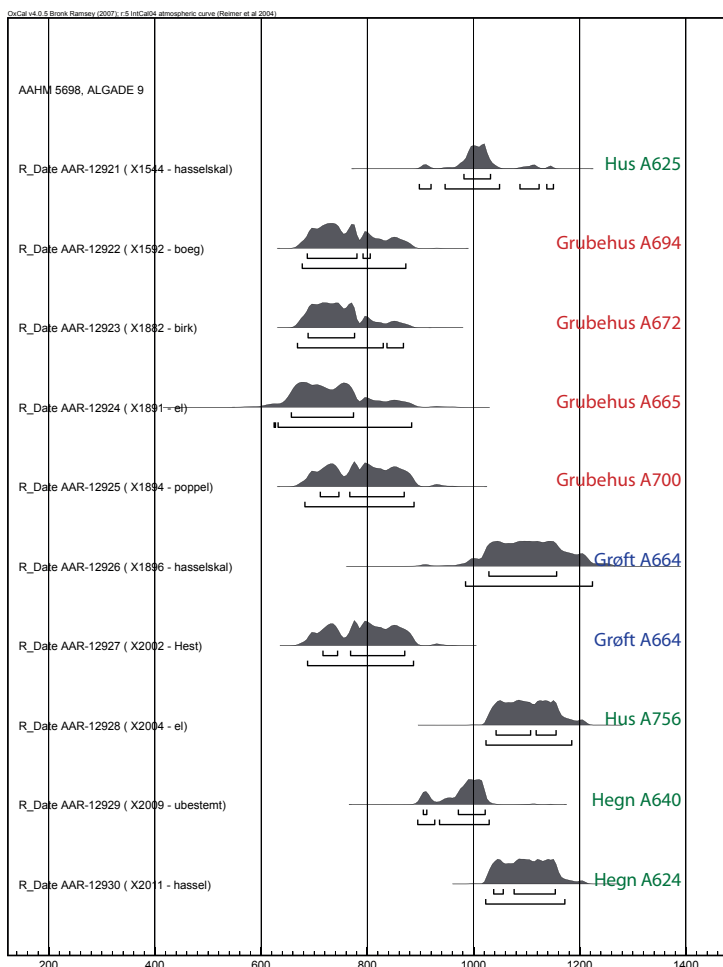
Af de ti ¹⁴C-dateringer stammer de fire fra hver sit af de fundne grubehuse A665, A672, A694 og A700. Alle fire prøver udgøres af et stykke trækul, der enten er fundet ved udgravning eller vandsoldning af fyldet. I de to vestlige grubehuse stammer trækullet fra et bundlag, der formentlig er dannet i husets funktionstid. I de to østlige grubehuse kunne der ikke udskilles et lignende lag, hvorfor trækullet her mest sandsynligt stammer fra det fyldmateriale, der er tilkommet efter husets opgivelse. De fire stykker trækul repræsenterer hver sin træsort, nemlig bøg, birk, el og poppel, hvoraf det sidstnævnte dog er usikkert bestemt. På trods af prøvernes forskelligheder har de givet ret ens resultater. Prøven fra grubehus A665 dateredes til perioden 632-883 e.Kr., A672 til 668-868 e.Kr., A694 til 677-872 e.Kr. og endelig A700 til 682-888 e.Kr. Alle dateringsrammerne er med en sandsynlighed på 95,4 %, på nær A665, der er på 95,2 %. Resultaterne tyder først og fremmest på, at grubehusene er mere eller mindre samtidige. Desuden må den tidligere formodede alder til 800-900-tallet siges at være for ung. Hovedvægten falder snarere på 700-800-tallet.

De fire påviste grubehuse og den store grøft A664. Forløbet af den skraverede del af grøften er rekonstrueret ud fra fire tværgående profilsnit. Nord opad.

Den op til 4 m brede og 1 m dybe grøft A664, der blev påtruffet tværs igennem hele udgravningsfeltet, var anlagt fra omtrent samme niveau som de fire grubehuse, hvilket tydede på næsten samtidighed med disse. Grøften regnedes dog for umiddelbart yngre end grubehusene, da den havde bortskåret den østlige ende af grubehus A700 og i øvrigt lå påfaldende nær ved to af de andre. Fra grøften foreligger der to ^{14}C -dateringer, der har givet to vidt forskellige resultater. Fra den sydlige del af grøften har en prøve givet resultatet 687-887 e.Kr. (95,4 % sandsynlighed), hvilket er omtrent den samme dateringsramme, der opnåedes ved grubehusene. Det svarer altså til den stratigrafiske iagttagelse. Prøvematerialet udgjordes af en fodledsknogle fra en hest. Knoglen blev fundet i grøftens bundlag, der har stået under vand og måske tilhører den ældste funktionstid. Den anden prøve blev udtaget fra grøftens nordlige del og gav resultatet 985-1224 e.Kr. (95,4 % sandsynlighed). Prøvematerialet udgjordes her af en hasselnød, der ligeledes blev fundet i det vandaflejrede bundlag. Her var det dog tydeligt, at grøften på dette sted var blevet genopgravet, hvilket betyder, at bundlaget her med sikkerhed ikke tilhørte grøftens ældste funktionstid. Det er således muligt, at de to prøver stammer fra hver sin periode af grøftens levetid. Den umiddelbare

*De ti dateringsresultater
fra ^{14}C -undersøgelserne.
Skemaet er gengivet efter
Report 266, AMS ^{14}C
Dateringscenter, Institut
for Fysik og Astronomi,
Aarhus Universitet. Farvet
skrift er tilføjelser af Aal-
borg Historiske Museum.*

tolkning af prøvernes meget forskellige dateringsrammer vil da være, at grøften er blevet anlagt senest i 800-tallet, hvorefter den delvist er blevet gengraved i slutningen af 900-tallet eller senere. Da de efterfølgende, ældste huse bliver anlagt allerede omkring år 1000 eller i starten af 1000-tallet, er en forklaring med en meget lang tidsramme, der rækker op i begyndelsen af 1200-tallet, ikke mulig. Hermed indsnævres dateringsrammen betydeligt til blot at omfatte perioden fra 985 til begyndelsen af 1000-tallet. Imidlertid må det foreslåede, lange hændelsesforløb for grøften siges at være noget overraskende, og det kan tænkes, at den sene datering til 985-1224 e.Kr. af en eller anden årsag er misvisende. Der afventes endnu resultatet af en tredje ^{14}C -prøve, der måske kan styrke eller svække den ovennævnte tolkning.

Som omtalt i museets årsberetning for 2008 er de ældste kulturlag i Aalborg hidtil blevet tolket som hørende til en sæsonvis benyttet handelsplads, der opstod omkring år 900. De fire grubehuse fra Algade 9 må – sammen med to tidligere udgravede grubehuse ved

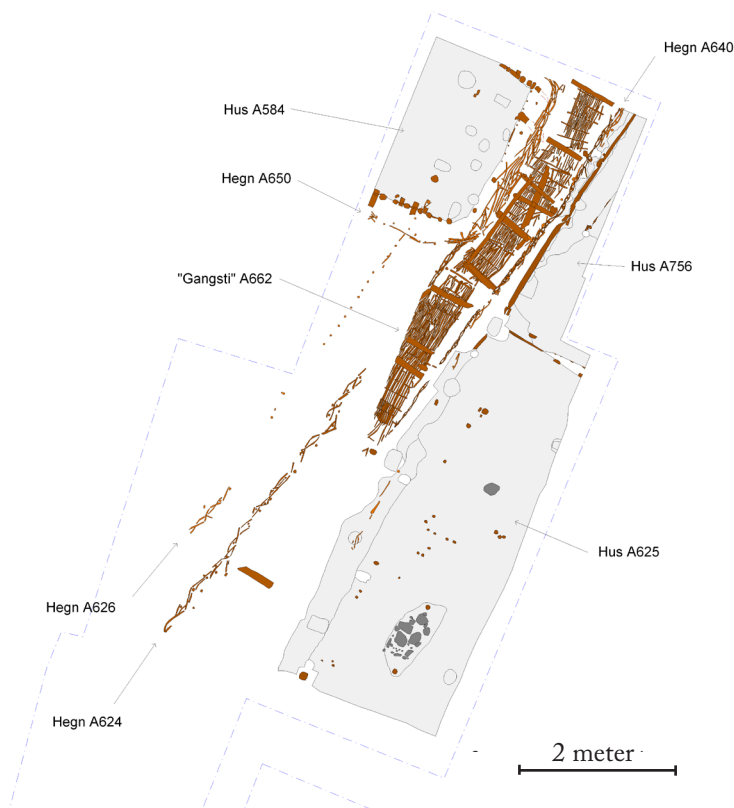
Algade 19 og 21 – anses for at udgøre en del af denne handelsplads. Overraskende i forhold til vores hidtidige viden er det dog, at grubehusene og dermed handelspladsen nu mest sandsynligt stammer fra 700-800-tallet. Aalborgs oprindelse kan hermed føres længere tilbage i tid end hidtil antaget. Særdeles spændende er også fundet og ikke mindst dateringerne af den brede grøft A664. Som beskrevet i årsberetningen for 2008 er grøften på indersiden, mod vest, formentlig ledsaget af en vold, og det er nærliggende at opfatte grøften som en voldgrav og det samlede anlæg som en del af en befæstning omkring det tidlige Aalborg. Hermed har navnet Aalborg, der betyder ”borgen ved vandrederne”, muligvis for første gang fundet sin forklaring. Til sammenligning kan det i øvrigt nævnes, at den ældste befæstning omkring vikingetidens Århus stammer fra ca. 934 e.Kr. Den består af en 2,8 meter bred og 1,3 meter dyb voldgrav samt en 2-3 meter høj og 10 meter bred vold.

Om end dateringen af voldgraven på Algade 9 endnu ikke er endeligt fastlagt, så indebærer den mest vidtgående tolkning, at voldgraven som en del af den foreslåede befæstning omkring handelspladsen Aalborg blev anlagt senest i 800-tallet og delvist gengraved i slutningen af 900- eller begyndelsen af 1000-tallet. Et af mange spørgsmål, der trænger sig på i denne sammenhæng, er spørgsmålet om, hvem der tog initiativ til handelspladsen og den lidt yngre befæstning? Selvom svaret kun kan blive foreløbigt, da bearbejdningen af det arkæologiske materiale fra Algade 9 endnu ikke er tilendebragt, og da bearbejdningen af andre udgravninger, der kan kaste lys over den ældste byhistorie, endnu kun er i sin vorden, skal vi alligevel vove at give et bud på centrale aktører i denne tidlige periode: En overordnet dansk kongemagt er det svært at pege på i 700-800-tallet, så formodentlig var det en høvdinge- eller stormandsslægt i det østlige Limfjordsland, der oprettede, beskyttede og profiterede af handelspladsen. Anlæggelsen af befæstningen må givetvis tilskrives det samme stormandsmiljø. Voldgravens gengravning finder sted blot nogle få årtier, før kong Hardeknud (1035-42) lod slå mønt i Aalborg. Herved demonstrerede han formentlig kongelig overhøjhed over byen, og det må antages, at denne overhøjhed kan række længere tilbage i tid. Kan det være kong Harald Blåtand (958/59-ca. 987) eller måske snarere hans oprørske søn Svend Tveskæg (ca. 987-1014), der stod bag gengravningen af voldgraven? Indtil videre må det forblive en arbejdshypotese, men at kongemagten var massivt til stede i det nordlige Jylland i slutningen af 900-tallet, vidner Harald Blåtands opførelse af de to ringborge Fyrkat og Aggersborg omkring år 980 tydeligt om.

De første byhuse

Fra de ældste regulære huse med tilhørende hegn, der efterfølger den opfyldte grøft, foreligger der fire ¹⁴C-dateringer. Det ældste hus A625 er forsøgt dateret ved en hasselnød fra gulvet. Dateringsresultatet med 95,4 % sandsynlighed udgøres af fire dateringsrammer, der ligger inden for perioden 898-1150 e.Kr. Her skal det dog bemærkes, at dateringsrammen med kun 68,2 % sandsynlighed giver resultatet

Undersøgelsens ældste beboelseshuse med tilhørende hegn, 1000-tallet. Det vestlige hus A584 er yngre end hus A625 og A756 og måske først tilkommet efter nedlæggelsen af disse. Nord opad.

982-1032 e.Kr. I nordlig forlængelse af hus A625 lå hus A756. Ved udgravningen af husene blev de oprindeligt tolket som ét langt hus. Det er dog mere sandsynligt, at hus A756 er en selvstændig bygning i forlængelse af hus A625, eller alternativt, at hus A756 er en umiddelbar efterfølger til A625. Af vægtømmeret i hus A756 blev der udtaget en prøve til ^{14}C -datering. Den har givet resultatet 1023-1185 e.Kr. (95,4 % sandsynlighed). Med hensyn til den formodede, omtrentlige samtidighed med hus A625 er dateringsrammen altså en anelse yngre end forventet, dog omfattende en del af 1000-tallets første halvdel. Længs den vestlige side af hus A756 og hus A625 har der været en slags gangsti, A662. Den udgjordes nederst af en belægning af vidjefletværk, hvorpå der med mellemrum var lagt tværgående, større tømmerstykker. Disse har formentlig været strøer under en belægning af langsgående tømmer. Af dette var der kun bevaret et enkelt stykke. Gangstien var flankeret af et hegn af vidjefletværk langs begge sider. Hegnet A640 på gangstiens østlige side respekterede tydeligt skråstiverne til hus A756 og viste dermed sin samtidighed med dette. En af vidjerne fra hegn A640 har givet et ^{14}C -dateringsresultat, der udgøres af to dateringsrammer, der ligger inden for perioden 895-1029 e.Kr. (95,4 % sandsynlighed). Med kun 79,9 % sandsynlighed er dateringsresultatet 936-1029 e.Kr. Resultatet er således meget lig den daterede hasselnød fra hus A625. Fra hegn A624 langs den vestlige side af gangstien blev der også udtaget en ^{14}C -prøve. Den kunne artsbestemmes til hassel og gav dateringsresultatet 1023-1172 e.Kr.

(95,4 % sandsynlighed). Dette er en datering, der næsten er identisk med dateringen af vægtømmet fra hus A756. De fire dateringsresultater fra de ældste hegn og huse i 1000-tallet har altså givet fire resultater, der parvis er meget ens, således at hus A625 giver samme resultat som hegn A640, og hus A756 giver samme resultat som hegn A624. Det vides ikke, hvor stor vægt der skal lægges på denne parvise gruppering af ¹⁴C-resultaterne, især da den mest sikre samtidighed, der kunne iagttages ved udgravningen, var mellem hus A756 og hegn A640. Måske skal der snarere lægges vægt på dateringernes korte overlap, der groft sagt udgøres af perioden 1023-1029 e.Kr. Dette er pudsigt nok næsten helt identisk med dateringen af den ældste, sikkert daterede mønt, der blev fundet i tilknytning til husene. Det var en Knud den Store-mønt af typen pointed helmet, der menes at være slået i perioden 1024-1030 e.Kr. Mon ikke det må regnes for sikkert, at der er aktivitet i husene i 1020'erne?

Fra husene, der som nævnt i årsberetningen fra 2008 må anses for at være beboelseshuse, har vi fået de hidtil mest præcise dateringer af de første, regulære byhuse i Aalborg. Andre udgravninger har også påvist tidlige byhuse, men disse huse er blevet dateret mere bredt til første halvdel af 1000-tallet. Dertil kommer, at byhusene fra Algade 9 hører til de bedst bevarede fra denne periode i byens historie, hvilket muliggør detaljerede undersøgelser af husenes konstruktion og boligindretning. Det er således nu blevet muligt at fortælle om den begyndende bydannelse på en meget mere konkret måde.

Afslutning

Som ovenstående har vist, er der med udgravningen Algade 9 føjet væsentlig ny viden til vores hidtidige opfattelse af Aalborgs opståen og ældste historie. Det vil være en vigtig opgave i de kommende år at få undersøgt og publiceret dette arkæologiske materiale. Med Aalborgs opståen som en handelsplads i 700-800-tallet er den endvidere kommet i selskab med flere andre handels- og anløbspladser i det østlige Limfjordsland. Af disse er Sebbersund, der eksisterede mellem ca. 700 og 1100, den bedst kendte. Men hvor Sebbersund blev opgivet, udviklede Aalborg sig fra omkring år 1000 til en egentlig middelalderkøbstad under kongelig overhøjhed. Det vil også være en vigtig opgave i de kommende år at fortsætte udforskningen af det østlige Limfjordslands økonomiske, politiske og militære organisering i yngre jernalder, vikingetid og tidlig middelalder og at forstå Aalborgs rolle deri.